

Tartu Ülikool Psühholoogia instituut

Maris Metsanurm

EMA-LAPSE MEENUTUSVESTLUSED: EMADE VESTLUSSTIIL

4 AASTASTE LASTEGA

Uurimistöo

Juhendajad: Tiia Tulviste PhD, Pirko Tõugu PhD

Läbiv pealkiri: ema-lapse meenutusvestlus

Tartu 2024

Ema- lapse meenusvestlused: emade vestlusstiil 4-aastaste lastega

Kokkuvõte

Käesoleva uurimuse eesmärk oli analüüsida 4-aastaste laste ja nende emade omavahelisi meenusvestlusi lähtudes ema vestlusstiilist ning võrrelda tulemusi 2011. aastal läbiviidud uurimuse tulemustega. Uuringus osales 20 last kellede sooline jaotus oli võrdne. Uuringu tulemused näitasid, et mida detailirohkemat vestlusstiili emad kasutasid, seda rohkem omapoolset uut infot lapsed vestlusesse lisasid. Kõige sagedamini kasutasid emad avatud küsimusi, keskmiselt kaheksal korral vestluse kohta. Tugevaimad seosed olid ema poolt esitatud avatud küsimuste ning jah -ei küsimuste ning lapse poolt lisatud uue info vahel. Lapse soost lähtuvaid erinevusi emade vestlusstiilis ei tuvastatud. Uurimuse tulemused on sarnased 2011. aastal Tõugu ja kolleegide läbiviidud uurimuse tulemustega. Tugevamaks oli muutunud korrelatsioon ema detailirohke vestlusstiili komponentide ja lapse poolt antava uue info vahel.

Märksõnad: ema- laps, meenusvestlus, vestlusstiil, vestluse detailirohkus

Mother-child reminiscing: mothers' elaboration style with 4-years olds.

Summary

The purpose of this study was to examine the reminiscing between 4-year-old children and their mothers, based on the mother's elaboration style, and to compare the results with the results of a study conducted in 2011. 20 children, whose gender distribution was equal, participated in the study. The results of the study showed that the more detailed the conversation style the mothers used, the more their own new information the children added to the conversation. Mothers used open-ended questions most often, eight times per conversation on average. The strongest correlations were between open questions and yes-no questions asked by the mother and new information added by the child. No differences in mothers' conversational style based on child's gender were detected. The results of the research are similar to the results of the research conducted by Tõugu and colleagues in 2011. The correlation between the components of the mother's detailed conversational style and the new information given by the child had become stronger.

Key words: mother-child, reminiscing, conversational style, elaborative style

Sissejuhatus

Inimese elu kvaliteet on mõjutatud tema lapsepõlvest. Varajased sotsiaalsed kogemused kujundavad laste neurobioloogilist arengut ning neil on sealhulgas mõju ka lapse emotsionaalsele arengule. Lapsepõlves kogetud sündmused mõjutavad emotsioonide tekkimise ja töötusega seotud limbilist süsteemi ajus. Mida noorem on laps seda plastilisem on tema aju ning seda suurem on sotsiaalsete sündmuste mõju tema ajus toimuvate protsesside väljaarenemisele (Panksepp, 1998). See kuidas laps oma elus toimuvaid sündmuseid mõtestab ning mäletab, ehk milline on tema autobiograafiline mälu, sõltub omakorda temale olulistest täiskasvanutest ning nende panusest sündmuste meenutamisel (Fivush, A Haden, & Reese, 2006). Täiskasvanutest sõltub nii see, millised elusündmused väikese inimese elus toimuvad, kui ka see, kuidas laps neid sündmusi mäletab ja mõtestab. Antud töö keskendub lapsele olulise täiskasvanu (ema) rollile meenutusvestluse arendamisel ning kujundamisele.

Autobiograafiline mälu

Tulvingu definitsiooni kohaselt sisaldab episoodiline mälu kahte eraldatavat komponenti: esimene on mälu konkreetsest - kus ja millal kogemusest; teine hõlmab autonoeetilist teadust, teadlikkust sündmust kogunud isiku minevikust, mis hõlmab vaimset ajarännakut (Mäemets, 2016). Fivush (2010) omakorda leiab, et need komponendid on tõesti eraldatavad ja esimene hõlmab episoodilise mälu vormi, mis näib olevat saadaval kõikidel liikidel ning ei nõua autonoeetilist teadlikkust. Seevastu autobiograafiline mälu puhul toob ta eraldi välja kolm komponenti (Fivush, 2011). Esiteks kui episoodiline mälu on konkreetse sündmuse meelde tuletamine, mis leidis aset minevikus, siis autobiograafiline mälu hõlmab ka enesemälu sündmuse kogejana. Teiseks kui episoodilised mälestused koosnevad üksikutest minevikusündmustest, siis autobiograafiline mälu seob minevikusündmused kokku isiklikuks ajalooks, mis seob ennast läbi mineviku, oleviku ja tuleviku, moodustades sisuliselt elunarratiivi (Habermas & Bluck 2000, McAdams 2001 viidatud Fivush 2010). Kolmandaks on omavahel seotud episoodiline mälu funktsioon ja tulevane käitumine, et teenida sotsiaalset ja emotsionaalset funktsiooni, sealhulgas enesemääratlust, enesemääratlust suhetes ning eneseregulatsiooni (Bluck & Alea 2002, Fivush 1988, Fivush et al., 2003, Pillemer 1998 viidatud Fivush, 2010).

Seega võib öelda, et autobiograafiline mälu on ainulaadne inimlik süsteem, mis sõltub keerukast oskuste komplektist, mis areneb järk-järgult lapsepõlves ja noorukieas konkreetsete sotsiaalsete kultuuriliste interaktsioonide käigus (Fivush, 2011), olles mõjutatud individuaalsetest, soolistest ja kultuurilistest erinevustest (Fivush, 2011).

Meenutusvestlus on antud uurimuse vaates vanema ja lapse vestlus, mida keskendub nende poolt ühiselt kogetud minevikusündmuse meenutamisele. Kolm põhjust mis vanemad nimetavad oma lastega minevikusündmustest rääkimiseks on: sobiv teema, mida arutada ning suhtlusoskust treenida ning õpetada last suhteid looma ja hoidma; võimalus probleemide ja käitumise analüüsimiseks ja lahenduste õppimiseks; üks lapse identiteedi loomise viisidest (Kulkofsky, Wang, & Koh, 2009). Teadlaste arvates on viimasena mainitud aspekt märgilise tähendusega lapse autobiograafilise mälu kujunemises (Fivush et al., 2006). Meenutusvestlused on olulised konkreetse sündmuse meenutamiseks, aga omavad ka laiemat tähtsust lapse arengus.

Meenutusvestluste käigus areneb lapse oskus mälus olevaid mälestusi esile tuua, nendest tervikpilti ning autobiograafilist narratiivi luua ning seda ka teistele esitada (Nelson & Fivush, 2004). Uuringud on näidanud, et vanematel, kes meenutavad koos lastega minevikusündmusi üksikasjalikult ja detailirohkelt, on lapsed, kelle autobiograafilised mälestused on üksikasjalikumad ning sidusamad (Fivush, 2011).

Meenutusvestluse stiilid.

Vanemate meenutusvestluste stiilid saab antud uurimuse konteksti arvestades jaotada kaheks: suure detailirohkusega ja vähese detailirohkusega stiil (Fivush & Fromhoff, 2009). Kõrge detailirohkusega vanemad räägivad rohkem kui vähese detailirohkusega vanemad, nad küsivad rohkem suunavaid küsimusi ja annavad arutlusel oleva sündmuse kohta rohkem teavet (Fivush, 2011). Samuti täpsustavad nad tõenäolisemalt oma eelmisi küsimusi (Fivush & Fromhoff, 2009). Detailirohke vestlusstiiliga vanemad süvenevad lapse vastustesse ning arendavad vestlust edasi lähtudes lapse mälopildist antud sündmuse kohta (Reese, Haden, & Fivush, 1996). Uuringud on näidanud, et eriti suurt rolli lapsepoolse info andmisel mängib avatud küsimuste esitamine

(Haden, Ornstein, & Rudek, 2009). Detailirohke vestlustiil ergutab lapsi rohkem kaasa mõtlema ja uut infot andma ning laste vastustes on vähem täitelauseid (Reese, Haden, & Fivush, 1993). Detailirohke vestlusstiiliga vanemad annavad suure tõenäosusega positiivset tagasisidet ja positiivseid hinnanguid (Reese, Haden, & Fivush, 1993), mis lisaks muule annab lapsele julguse vestluses aktiivsemalt osaleda. Mitmed uuringud on välja toonud, et oluline detailirohke vestlusstiili komponent on avatud küsimuste esitamine, pannes kõige paremini lapse omapoolset uut infot esitama (Svane, Kingo, & Krøjgaard, 2021; Tõugu, Tulviste, Schröder, Keller, & De Geer, 2011).

Vähese detailirohkusega emad seevastu kipuvad küsimusi lihtsalt ilma täpsustamata kordama (Fivush & Fromhoff, 2009). Sellist stiili viljelevad vanemad jäävad kinni enda ideesse vestlusest ning enda mälu piltidesse sündmusest ning ootavad lastelt kindlaid vastuseid (Reese, Haden, & Fivush, 1996). Tihtilugu viivad sellised vestlused seisu, kus laps kasutab palju täitelauseid (n. „Ma ei tea“) või ei vasta üldse (Reese et al., 1993).

Eelpool on toodud kaks verbaalselt erinevat suhtlusstiili. Neis on võrreldud emade vestluste sõnalise osa ülesehitust. Antud uurimuses samuti keskendume suhtluse verbaalsele osale. Kuigi 4. eluaasta on märgilise tähendusega laste mitteverbaalse sotsiaalse pädevuse arengus (Ennok, 2010; Marran, 2015; Saareoja & Kaldoja, 2021) ei mahu see antud uurimuse raamistikku.

Meenusvestluste stiili mõjutavad tegurid.

Tegureid, mis mõjutavad ema vestlustiili oma lastega, on erinevaid. Ühena nendest on teadlased välja toonud mõtestatuse, miks lapsega üldse vesteldakse. Vestluse eesmärk võib olla mälu kontroll, et mõista kui palju laps sündmusest mäletab. Teisalt võib vestlusele läheneda kui sotsiaalsele protsessile, mille käigus on vanemal võimalus saada lähedamaks oma lapsega ning samas arendada ka tema erinevaid sotsiaalseid oskusi (Reese et al., 1993). Lihtsustades võib öelda, et teadmiste kontrolli teostavad emad kasutavad vähem detailirohket vestlustiili ning sotsiaalset sidet loovad emad kasutavad enamasti detailirohkemat vestlusstiili. Sool põhinevate vestlustiilide erinevuste kohta on mitmed eri uurijad saanud erinevaid tulemusi. Reese oma kaastöötajatega näitasid oma uurimuses, et sooline erinevus ei väljendu vanema soos, küll aga vähesel määral on mõjutatud sellest, kas vesteldakse poja või tütreaga (Reese & Fivush, 1993). Svane kolleegidega töid oma 2020. aasta töös välja, et vanema meenusvestluse stiil ei olene vanema ega lapse soost (Svane et al., 2021). Ka Rootsi leidis oma seminaritöös, et eesti ema-

lapse meenusvestluste stiilides soost lähtuvat erinevust ei esinenud (Rootsi, 2014). Teisalt on uurimused leidnud, et poiste ja tüdrukute meenusused erinevad nende sisu ja emotsionaalsuse poolest. Tüdrukute meenusvestlused sisaldavad rohkem tunnetega seotud teemasid ning sõnavara (Grysmann & Hudson, 2012; Mengel, 2016).

Uuringud on näidanud, et emade vestlusstiil üldiselt ajas pigem ei muutu. Erivanuses lastega rääkides kasutatakse sarnast stiili (Reese et al., 1993; Rootsi, 2014).

Emade vestlustiili mõjutajana võib aga välja tuua kultuurilise aspekti. Eri kultuurides vesteldakse oma lastega erineval moel (Reese, Haden ja Fivush, 1996). Wang oma kolleegidega viis läbi uurimuse, mille tulemused näitasid ema-lapse meenusvestluste sisu ja stiili kultuuridevahelisi erinevusi. Põhja-Ameerika emad ja lapsed näitasid üles põhjalikku, iseseisvusele orienteeritud vestlusstiili, milles nad koostasid oma mälestusi ja lugusid, uurides teineteise vastuseid ja keskendudes lapse isiklikele eelistustele ja arvamustele. Seevastu Hiina ema-lapse diaadid kasutasid vähese detailirohkusega, vastastikusele sõltuvusele orienteeritud vestlusstiili, kus emad esitasid ja kordasid sageli faktilisi küsimusi ning näitasid üles suurt muret oma laste moraalireeglite ja käitumisstandardite pärast (Wang, Leichtman, & Davies, 2010). Idamaises kultuuris on rõhk ühiskonda ja kogukonda kuulumisel, läänekultuurides seevastu rõhutatakse laste iseseisvuse ja autonoomse minakontseptsiooni arengu toetamist (Keller, Abels, Lamm, & Su, 2007). Mõned uuringud on viidanud, et erinevus on märgatav verbaalsel suhtlemisel, mitte aga mitteverbaalses vanemlikus käitumises (Keller et al., 2007). Uuringud näitavad ka seda, et suhtlusstiil varieerub kultuuriruumide sees (Kulkofsky, Wang, & Koh, 2009), sõltuvalt näiteks elukohast maal-või linnapiirkonnas (Keller et al., 2007). Samuti on uuringud välja toonud, et erinevusi põhjustab asjaolu kui kaua on antud riik samas kultuuriruumis olnud. Näiteks emad Eestis hindasid 2007. aastal oma laste autonoomiat sama kõrgelt kui rootslased ja soomlased, aga olid säilitanud mõned traditsioonilised laste kasvatuses eesmärgid, näiteks sisendada austust vanemate ja raske töö vastu (Tulviste, Mizera, De Geer ja Tryggvason, 2007). Eesti oli Nõukogude Liidu osa, ja on pärast liidu lagunemist kogunud kiireid ühiskondlikke üleminekuid, mis mõjutavad lastega suhtlemise stiili (Kutsar, Kasearu, & Kurrikoff, 2012). Autoritaarse režiimi kogemus omas mõju emade vestlusstiilile ka siis, kui Eestist oli juba lääneliku, individuaalsusele suunatud, ühiskonna liige (De Geer, Tulviste, Mizera, & Tryggvason, 2000). See võib peegelduda eesti emade ja lastega vestlusstiilis tänaseni, aga ei pruugi. Kas on muutuseid, kui ühiskonnakord muutub ning on märgatud üldiseid kasvatusalaseid muutuseid

(Eensaar, 2016). Kutsar kolleegidega näitasid oma töös, millised drastilised muutused leidsid aset pere struktuuris ning laste kasvatamise põhimõtetes peale Nõukogude Liidu lagunemist. Peamine märgatav muutus kasvatuspraktikas oli liikumine vanemliku domineerimise juurest demokraatlike läbirääkimiste poole lapsega (Kutsar et al., 2012). Umbes samal perioodil, 2011. aastal, viidi läbi rahvusvaheline uurimus, mille käigus uuriti emade vestlustiili oma 4-aastaste lastega Saksamaal, Rootsis ning Eestis (Tõugu et al., 2011). Uurimuses osales 32 ema-lapsi Eestist. 37 % osalenud lastest olid tüdrukud. Tulemused näitasid, et Eesti emade vestlused oma lastega olid ajaliselt lühemad kui võrreldavate maade diaadidel, kuid laste poolt antava uue info koguses suuri erinevusi ei olnud. Selgus ka, et kõige tugevam seos oli eesti emade „avatud küsimuste“ ning laste poolt antava uue info vahel. Sellest uurimusest on möödunud üle kümne aasta, kas selle ajaga on emade vestlusstiilis toimunud muutuseid?

Käesoleva uurimuse üks eesmärkidest ongi võrrelda Tõugu ja tema kaaslaste 2011. aasta uurimuse tulemusi praeguse uurimuse tulemustega. Milline on tänapäeva Eesti emade vestlusstiil ja seosed ema detailirohkuse komponentide ning lapse poolt antava uue info vahel?

Hüpoteesid

H1: Mida rohkem ema detailirohket meenustustiili kasutab, seda rohkem lisab laps meenutusvestlusesse omapoolset uut infot. Sarnase tulemuseni on jõudnud mitmed uurijad üle maailma (Reese et al., 1993) ning seda näitas ka Tõugu ja kolleegide poolt Eestis läbi viidud uurimus 2011. aastal.

H2: 2011. aastal läbiviidud uurimus näitas, et emade poolt avatud küsimuste esitamine oli detailirohke vestluse komponentidest tugevaimalt seotud lapse poolt antava uue info kogusega (Tõugu et al., 2011). Samale tulemusele jõudis ka Svane oma kolleegidega (Svane et al., 2021). Sellest lähtuvalt eeldan, et käesolevas uurimuses on tugevaim seos ema avatud küsimuste ning lapsepoolt antava uue info vahel.

H3: Lähtuvalt eelnevate uurimuste tulemustest (Svane et al., 2021; Rootsi, 2014) püstitan hüpoteesi, et emade vestlusstiili detailirohkus ei olene lapse soost.

Meetod

Valim

Antud uurimuse valimisse kuulub 20 4-aastast last (50% tüdrukud). Valimis varieerub laste vanus 39 – 59 kuu vahel ($M = 49.3$). Tegemist on suurema uurimuse „Ajame veidike juttu!“ andmetega, mille kogumises osalesin ning millel oli eetikakomitee luba 308T2. Saadud andmed kodeerisin ning analüüsisin lähtudes käesoleva töö eesmärkidest.

Protseduur

Sobivas vanuses lapse emale saadeti interneti vahendusel kutse uurimuses osalemiseks. Soovi avaldajad allkirjastasid digitaalselt nõusolekulehe. Seejärel said nad uuringus osalemise kirjaliku juhise ning veebipõhise küsimustiku lingi, mis sisaldas küsimusi pere, lapse käitumise ja enesetunde kohta. Antud uurimuses on küsimustikust vaatluse all vaid lapse vanus ja sugu. Lapsevanemal paluti lapsega vestelda ühest kindlast sündmusest, mis toimus koroonaajal ja mis oli lapse jaoks oluline. Tähtis oli, et vanem koges sündmust koos lapsega ja et see ei kestnud kauem kui üks päev. Vanem vestles lapsega vabalt valitud kohas ning ajal, salvestades vestluse telefoni või arvutiga. Lapsele juhiseid ei antud ning vestluse pikkuse osas ettekirjutusi ei olnud.

Kodeerimine

Andmed on kodeeritud lähtudes Tõugu ja kolleegide uurimuses kasutatud kodeeringust (Tõugu et al., 2011), kuid eristamata “*tag-questions*”- küsimused. Need on liidetud jah -ei küsimuste hulka.

1. Detailrikkus (*elaboration*) – informatsiooni lisavad või sissejuhatavad laused
 - Deklareerivad laused (lausungid) – sisaldavad uut infot, selgitades juhtunut (nt „ Sul oli sünnipäev“)
 - Avatud küsimused – miks, kus, kes, milleks jne (nt „ Kes tulid sinu sünnipäevale?“)
 - Jah - ei küsimused – kas küsimused („ Kas vanaema tuli ka sinu sünnipäevale?“)

2. Utsitused (*memory prompt*) – lapse suunamine rääkima, et saada täiendavat infot (nt „ Ja veel...?“
3. Lapse poolt antud uus info
 - Uus info konkreetse minevikusündmuse kohta
 - Lapse poolt antud positiivne kinnitus vanema esitatud infole
4. Vanema positiivne kinnitus lapse poolt esitatud uuele infole
 - Kinnitus kordusena - vanem kordab lapse öeldud lauset
 - Verbaalne kinnitus – vanem vastab kinnitava sõnaga (nt jah, jaa, mhm)

Iga diaadi puhul on arvesse võetud ainult ühte konkreetset minevikusündmust kirjeldav vestlus. Konkreetse meenutatava sündmusega mitteseotud laused vestluse alguses ja lõpus kustutati, vestluse keskel markerit koodiga „muu“.

Hindajate vaheline usaldusväarsus.

Kaks inimest kodeerisid eraldiseisvalt 20 % vestlustest. Coheni kappa oli .92. Seega võib kodeerimistulemusi lugeda usaldusväärseks.

Tulemused

Antud uurimuses kasutasid emad ühe vestluse kohta keskmiselt kõige rohkem avatud küsimusi, 8 korral ($SD = 5,75$), ning jah -ei küsimusi, 7,8 korral ($SD = 6,86$). Väga harva kasutati utsitusi, keskmistelt vaid 1 kord vestluse jooksul ning seda suhteliselt ühtlaselt kõigis vestlustes ($SD = 1,3$) (vt. Tabel 1).

Tabel 1

Vestluse komponentide keskmised sagedused ühes vestluses ja standardhälbed.

	<u>Kordade arv keskmiselt</u>
Ema deklaratiivsed lausungid	3.75 (SD 3.50)
Ema avatud küsimused	8.00 (SD 5.75)
Ema jah -ei küsimused	7.75 (SD 6.86)
Ema detailirohkus kokku	19.50 (SD 13.95)
Ema verbaalne kinnitus	4.90 (SD 4.10)
Ema kinnitus kordusena	3.80 (SD 3.30)
Ema utsitus	1.00 (SD 1.26)
Laps uut infot	11.55 (SD 8.08)

H1: Mida rohkem ema detailirohket meenustustiili kasutab, seda rohkem lisab laps omapoolset uut infot.

Antud hüpoteesi kontrollimiseks teostati regressioonanalüüs kasutades Pearsoni r 'i

Korrelatsioon kinnitas käesoleva uurimuse hüpoteesi. Statistiliselt oluline korrelatsioon esineb ema detailirohkuse ja lapse poolt antava uue info vahel ($r=0.75$, $p < 0.001$). Analüüsides on oluline seos nii ema avatud küsimuste kui jah-ei küsimuste ja laste antava uue info vahel ($r=0.79$, $p < 0.001$; $r=0.76$, $p < 0.001$). Olulist seost ei esine ema deklaratiivsete lausungite ja utsituste ning lapse poolt antava info vahel (vt. Tabel 2).

Tabel 2 näitab ka statistiliselt olulist korrelatsiooni emade verbaalsete kinnituste ning kinnitus kordusena ja lapse poolt antava uue info vahel. Oluline on mõista, et emapoolsete kinnituste statistiliselt olulist korrelatsiooni lapse poolt samas vestluses antava uue info vahel ei saa ilmtingimata tõlgendada sisulise korrelatsioonina. Antud olukorra analüüs uurimuse arutelu osas.

Tabel 2

Korrelatsioonid ema vestlustiili detailirohkuse komponentide ja lapse poolt antava info vahel

	Lapse uus info	
	r	p
Ema deklareeriv lausung	.21	.37
Ema avatud küsimus	.79**	<.001
Ema jah-ei küsimus	.76**	<.001
Ema verbaalne kinnitus	.81**	<.001
Ema kinnitus kordusena	.67**	.001
Ema detailirohkus kokku	.75**	<.001

*Korrelatsioon on statistiliselt oluline $p < .05$.** Korrelatsioon on statistiliselt oluline $p < .01$.

H2: Emade poolt avatud küsimuste esitamine on tugevaima seosega lapse poolt antava uue info lisamisega.

Tabelis 2 on näha, et esineb statistiliselt oluline korrelatsioon ema poolt esitatud avatud küsimuste ja lapse poolt antava uue info vahel ($r=0.79$; $p<.001$). See kinnitab hüpoteesi osaliselt. Ka ema poolt esitatud jah -ei küsimustel on statistiliselt samaväärne korrelatsioon lapse poolt antava uue infoga ($r=0.76$; $p<.001$). Seega on ema poolt esitatud avatud küsimused ning jah -ei küsimused samaväärset seotud lapse uue infoga (vt. Tabel 2).

H3: Emade vestlusstiilis ei esine lapse soost lähtuvaid erinevusi

Kuigi tabelis 3 on näha, et emad kasutasid poistega vesteldes ühe ja kahe võrra rohkem detailirohkuse komponente vestluse kohta, kui tüdrukutega, siis T-testi analüüs näitas, et olulisi erinevusi ema vestlusstiilis poiste ja tüdrukutega ei esine ($t(18)0,79$; $p=0,44$).

Tabel 3

Ema vestluse detailirohkuse komponente keskmiselt ühes vestluses poiste ja tüdrukute võrdluses

	Keskmine kasutussagedus ühes vestluses	
	Poisid	Tüdrukud
Ema deklareeriv lausung	4.20 (SD 4.57)	3.30 (SD 2.16)
Ema avatud küsimus	8.90 (SD 6.68)	7.10 (SD 4.84)
Ema jah -ei küsimus	8.90 (SD 6.03)	6.60 (SD 7.75)
Ema detailirohkus kokku	22.00 (SD 14.57)	17.00 (SD 13.59)

Arutelu

Uurimuse eesmärk oli analüüsida ema-lapse ema poolset vestlusstiili ühises meenusvestluses. Kontrolliti kolme hüpoteesi. Mida detailirohkem on ema vestlusstiil, seda rohkem omapoolset uut infot annab laps. Teine kontrollitav hüpotees väitis, et tugevaim seos on ema avatud küsimuste ja lapse poolt antava uue info vahel. Kolmandaks esitatud hüpotees oli, et emade vestlusstiili detailirohkus ei olene lapse soost. Lisaks võrdleme käesoleva uurimuse tulemusi 2011. aastal Tõugu ja kolleegide uurimusega, et näha kas emade vestlusstiilis on toimunud muutuseid.

Uurimus kinnitas varasemate uurimuste tulemust, mida detailirohkemat vestlusstiili ema meenusvestlustes kasutab seda rohkem omapoolset uut infot annab vestluses osalev laps (Haden et al., 2009; Reese et al., 1993; Tõugu et al., 2011). Tulemus oli igati ootuspärane. Kuigi korrelatsioon näitas statistiliselt olulist seost ka ema verbaalse kinnituse ja kordusena esitatud

kinnituse ning lapse poolt antava uue info vahel, siis antud töös ei saa kinnitusi interpreteerida kui lapse poolt antava uue info koguse ennustajat. Ema poolsed kinnitused sõnaga „jah“ ning kinnituseks lapse öeldu kordamine leiavad aset peale seda, kui laps on omalt poolt vestlusesse juba uut infot lisanud, seega ei ole võimalik kinnituse kaudu ennustada uue info andmise mahtu. Samas on ema poolsete kinnituste hulk ikkagi meenusvestuste detailirohkuse ja stiili näitaja. Ema lausunud kinnitused loovad lapsele turvatunde ja julguse vestluses aktiivselt osaleda ning omapoolset uut infot lisada (Reese et al., 1993) ning loovad positiivse eelduse ka järgmisteks sama diaadi vestlusteks. Võrreldes käesolevat uurimust 2011 aasta uurimusega võib väita, et ema ja lapse vestlused ema kinnituste osas on aastatega muutunud. 2011 aastal kasutasid emad keskmiselt ühes vestluses 2 korda verbaalset kinnitust ja 4 korda kinnitust kordusena (Tõugu et al., 2011). Käesolevas uurimuses kasutati emade poolt verbaalset kinnitusi vestlustes keskmiselt 5 korda ja kinnitust kordusena 4 korda. Seega on ema verbaalsed kinnituste ehk jahkinnituste kasutamine ühes vestluses suurenenud rohkem kui kaks korda. Samas ei saa me antud töö alusel välja tuua verbaalsete kinnituste suurenemise põhjuseid ega seost lapse poolt antava uue info kogusega.

Sarnaselt 2011. aasta uurimuse tulemustega ei korreleeru lapse poolt antav uus info ema deklareerivate lausungitega, mis oli ootuspärane. Ema deklareerivad lausungid võivad küll innustada last aktiivsemalt vestlusest osa võtma aga ei pruugi innustada iseseisvalt uut infot meenutama ega esitama.

Utsituste vähene kasutamine emade poolt vestluse käigus võib viidata sellele, et uuriti vaid verbaalseid utsitusi. 4. eluaastast jälgib laps aktiivselt ka vestluspartneri mitteverbaalset suhtlust. 1990ndatel on Nowicki ja Duke näidanud, et kui verbaalseid sõnumeid suudetakse üldiselt teadlikult kontrollida, siis mitteverbaalse kommunikatsiooni kontrollimine on keeruline. Seega annab just mitteverbaalne kommunikatsioon sageli ausamat ja tõepärasemat infot suhtluspartneri emotsioonide ja kavatsuste kohta (Saareoja & Kaldoja, 2021). Kuna utsitusi on võimalik väljendada ka näoilme, pilgu, hoiaku, hääle intonatsiooni kaudu, oleks huvitav edaspidi analüüsida ema- lapse meenusvestlusi jälgides ka mitteverbaalset suhtlust.

Üldine tendents tugevamate korrelatsioonide suunas käesolevas uurimuses võrreldes 2011. aasta uurimusega, viitab ema- laps vestluste muutumisele ajas. Antud uurimuse põhjal ei ole veel võimalik öelda, mis on nende muutuste põhjus. Lapse-ema meenusvestluste ema poolne stiil on

muutunud keskmiselt detailirohkemaks ühe või kahe ühiku võrra vestluse kohta aga seosed ema ja lapse vestluse erinevate komponentide vahel on muutunud palju tugevamaks (Tabel 3; Tõugu et al., 2011) Lähtudes Kutsari ja tema kolleegide 2012. aasta uurimuse tulemustest (Kutsar et al., 2012) võib oletada, et ühiskondlikud muutused ei ole mõjutanud mitte ainult ema vestlusstiili, vaid ka kasvatuslikke ja suhtlusalaseid eesmärke, mis omakorda on lapsed muutnud avatumaks ning vestlustele altimaks. Seega võivad lapsed iseenesest lisada rohkem omapoolset uut infot, vajades selleks vaid mõningaid märke ema detailirohkest vestlusstiilist. Teine võimalik oletus on, et varasemas, 2011.aastal tehtud uurimuses, varjeerusid emade vestlusstiilid märksa rohkem kui käesolevas uurimuses ning tugev korrelatsioon ema vestlusstiili ja lapse poolt antava uue info vahel näitab antud uurimuses osalenud emade vestlusstiilide sarnasust.

Teise hüpoteesi kohaselt on kõige tugevam seos avatud küsimuste ja lapse poolt antava uue info vahel (Tõugu et al., 2011; Svane et al., 2021; Haden et al., 2009). Antud uurimus tõi küll välja statistiliselt olulise seose ema avatud küsimuste ja lapse poolt antava uue info vahel aga samaväärne oli ka seos ema esitatud jah -ei küsimuste ja lapse antava uue info vahel. Seega pole antud uurimusest lähtuvalt võimalik kinnitada, et ema poolt esitatavad avatud küsimused on kõige kaalukamad lapse poolt uue info lisamise ennustamisel. 2011. aasta uurimus tõi välja tugevaima seosena ema avatud küsimuste esitamise ja lapse poolt antava uue info mahuga, aga 10 aasta taguses uurimuses on inglise keelse versiooni eeskujul välja toodud rohkem vestluse komponente kui antud töös. Kuigi 2011. aasta Eesti poolsed uurijad kahtlevad, kas eesti keele ja kultuuri kontekstis sarnaseid küsimusi üldse eristada saab? Tegu võib olla pigem jah -ei küsimuste alaliigiga. Käesolevas uurimuses on sarnased küsimused lisatud jah -ei küsimuste hulka.

Antud uurimus ei tuvastanud lapse soost lähtuvaid erisusi ema vestlusstiilis. Ka varasemalt on vaid mõned üksikud uurijad viidanud võimalikele lapse soost tulenevatele erisustele vanema suhtlusstiilis (Reese & Fivush, 1993), enamuse uurimusi ei ole siiski otsest seost leidnud ema meenutusvestluse detailirohkuse ja lapse soo vahel (Svane et al., 2021; Rootsi, 2014). Käesoleva uurimuse tulemused kinnitavad eelnevate uurimuste (Rootsi, 2014; Svane et al., 2021; Tõugu et al., 2011) väidet, et lapse soost lähtuvat erinevust emade vestlusstiilis ei esine. Antud uurimuse tulemused erinevad Reese ja tema kolleegi 1993.aastal avaldatud uurimusest, kus väideti et emad kasutavad tüdrukutega veidi detailirohkemat vestlustiili kui poistega suheldes (Reese & Fivush,

1993). Lapse soost lähtuvat vanema vestlusstiili uurides võiks vaatluse alla võtta ka küsimuse: kas emade vestlused poja või tütreaga erinevad teemade või emotsioonide poolest (Grysmann & Hudson, 2012; Mengel, 2016; Saareoja & Kaldoja, 2021).

Töö nõrkustena võib nimetada väikest valimit. Nii väikese valimi puhul ei saa kindlaid üldistavaid järeldusi teha. 2011. aasta uurimuse võrdlemisel antud uurimusega oleks tulemused olnud kaalukamad, kui oleks analüüsitud mõlema uurimuse andmeid, mitte tulemusi. See oleks andnud täpsema ja detailsema info emade meenusvestluste võrdluse kohta. Kolmanda nõrkusena toon välja, et uurimuses on analüüsitud vaid vestluste verbaalset osa. Lapse vestluses osalemise aktiivsust saab mõjutada ka ema oma näoilme, žestide ja kehakeelega .

Edaspidi võiks läbi viia ema- lapse meenusvestluste uuringu, kus analüüsitakse ka vestluspartnerite kehakeelt, žeste ja miimikat. Lapse soost lähtuvate ema vestlusstiili erinevuste analüüs võiks sisaldada vestluse sisu ja emotsionaalsuse hindamist. 2011. aasta Tõugu ja kolleegide uurimuse andmeid võiks antud uurimuses saaduga võrrelda andmeid statistiliselt analüüsides, mitte üksnes saadud tulemustele toetudes.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et uurimuses esitatud hüpoteesid leidsid kinnitust. Ema -lapse meenusvestluses annab laps seda rohkem uut infot mida rohkem ema kasutab detailirohket vestlusstiili. Tugev seos on ema avatud küsimuste ja jah -ei küsimuste ning lapse poolt antava uues info vahel. Emade vestlusstiil oli sarnane nii poiste kui tüdrukutega vesteldes. Uurimuse tulemused on 10 aasta taguse uurimuse tulemustega võrreldes on emade vestlusstiil ajas suhteliselt sarnane püsinud. Tugevamaks on muutunud seos emade vestlusstiili detailide ja lapse poolt antava uue info vahel.

Ema-lapse meenutusvestlus

Soovin tänada oma juhendajaid Tiia Tulvistet ja Pirko Tõugut toetuse ja asjakohase juhendamise eest. Olen tänulik kõigile lastele ja nende emadele, kes uurimuses osalesid.

Kasutatud kirjandus

- De Geer, B., Tulviste, T., Mizera, L., & Tryggvason, M.-T. (2000). Socialization in communication: pragmatic socialization during dinnertime in Estonian, Finnish and Swedish families. *Journal of Pragmatics*, 34, 1757–1786.
- Eacott, M., & Crawley, R. (1998). The offset of childhood amnesia: memory for events that occurred before age 3. *Journal of Experimental Psychology*, 3, 22-33.
- Eensaar, L. (2016). Nõuanded laste kasvatamiseks ajakirjades Nõukogude Naine ja Eesti Naine nõukogudeaja lõpul ja taasisesisvunud Eestis. Tartu: Tertu Ülikool.
- Ennok, K. (2010). Emotsioonide mõistmine ja selle areng eelkooliealistel lastel. Tartu: Tartu Ülikool.
- Fivush, R. (2011). The Development of Autobiographical Memory. *Annual Review of Psychology*, 62, 559-582. www.annualreviews.org
- Fivush, R., & Fromhoff, F. A. (2009). Style and structure in mother-child conversations about the past. *Discourse processes*, 337-355.
- Fivush, R., A Haden, C., & Reese, E. (2006). Elaborating on Elaborations: Role of Maternal Reminiscing Style Cognitive and Socioemotional Development. *Child Development*, 77(6), 1568–1588.
- Gryzman, A., & Hudson, J. A. (2012). Gender differences in autobiographical memory: Developmental and methodological considerations. *Developmental Review*, 33, 239–272.
- Haden, C. A., Ornstein, P. A., & Rudek, D. J. (2009). Reminiscing in the early years: Patterns of maternal elaborativeness and children's remembering. *International Journal of Behavioral Development*, 33(2), 117 - 130.
- Hayne, H. (2004). Infant memory development: Implications for childhood amnesia. *Developmental Review*, 24, 33-73.

- Keller, H., Abels, M., Lamm, B., & Su, Y. (2007). Socialization environments of Chinese and Euro-American middle-class babies: Parenting behaviors, verbal discourses and ethnotheories. *International Journal of Behavioral Development*, 31(3), 208-217.
- Kulkofsky, S., Wang, Q., & Koh, J. B. (2009). Functions of Memory Sharing and Mother-Child Reminiscing Behaviors: Individual and Cultural Variations. *Journal of Cognition and Development*, 10(1-2), 92-114.
- Kutsar, D., Kasearu, K., & Kurrikoff, T. (2012). Family trends and changing parenting practices in Estonia. *Cognition, Brain, Behavior: An Interdisciplinary Journal*, 16(2), 171-190.
- Mäemets, I. (2016). Endel Tulvingu mälu- ja teadvusekäsitluse ajalooline ülevaade. Tartu Ülikool.
- Marran, T. (2015). 3-4aastaste laste sotsiaalsete oskuste esmane hindamine. Tartu: Tartu Ülikool.
- Mengel, L. (2016). Sugudevahelised erinevused laste ja täiskasvanute esimeste mälestuste emotsionaalses sisus. Tartu: Tartu Ülikool.
- Nelson, K., & Fivush, R. (2004). The Emergence of Autobiographical Memory: A Social Cultural Developmental Theory. *Psychological Review*, 111(2), 486–511.
- Panksepp, J. (1998). *Affective Neuroscience: The Foundations of Human and Animal Emotions*. Oxford University Press.
- Phillips, M., Drevets, W., & SL Rauch, R. L. (2003). Neurobiology of emotion perception II: implications for major psychiatric disorders. *Biological psychiatry*, 54(5), 515-528.
- Reese, E., & Fivush, R. (1993). Parental Styles of Talking About the Past. *Developmental Psychology*, 595-606.
- Reese, E., Haden, C. A., & Fivush, R. (1993). Mother-Child Conversations About the Past: Relationships of Style and Memory Over Time. *Cognitive Development*, 8, 403-430.
- Reese, E., Haden, C. A., & Fivush, R. (1996). Mothers, Fathers, Daughters, Sons: Gender Difference in Autobiographical Reminiscing. *Research of Language and Social Interaction* 29(1), 27-56.
- Rootsi, E. (2014). Ema - lapse meenutusvestlused: emade vestlusstiil 3- ja 4aastaste lastega.

Tartu: Tartu Ülikool Psühholoogia instituut.

- Saareoja, H., & Kaldoja, M.-L. (2021). Kuidas teha nähtamatu nähtavaks – pilgijälgimistehnoloogiapõhine 3–4aastastelaste sotsiaalse taju hindamise vahend „Pilk!“. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 9, 186–218.
- Svane, R. P., Kingo, O. S., & Krøjgaard, P. (2021). A Micro-Analytic Approach to Parent-Child Reminiscing. *Cognitive Development*, 57. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2020.101004>
- Tõugu, P., Tulviste, T., Schröder, L., Keller, H., & De Geer, B. (2011). Socialization of past event talk: Cultural differences in maternal elaborative reminiscing. *Cognitive Development*, 26, 142- 154.
- Wang, Q., Leichtman, M. D., & Davies, K. I. (2010). Sharing memories and telling stories: American and Chinese mothers and their 3-year-olds. *Memory*, 9, 159-177.

Emalapse meenutusvestlus

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Maris Metsanurm/